

Бауліна Таміла Ельханівна, кандидат філософських наук,
доцент кафедри логіки, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна
e-mail: baulinatamila@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8358-5582>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ РИТОРИКИ В ХХІ СТ.

У статті досліджується сутність та основні підходи щодо тлумачення поняття «цифрова риторика» в сучасності, яке характеризується надзвичайно тісним поєднанням реального й цифрового світів. Пропонується поряд із такими загально-визнаними етапами розвитку риторики, як класична риторика та неориторика, виділити ще один новий етап – цифрову риторика. Необхідність виокремлення такого етапу пояснюється загальними тенденціями зміни комунікативної практики в сучасності.

Ключові слова: риторика, оратор, класична риторика, неориторика, цифрова риторика.

Постановка проблеми. Зважаючи на тенденцію загальних змін у сучасному світі, які відбулися завдяки технічному й технологічному розвитку суспільства, що розширює межі його сприйняття та пізнання, а також із запровадженням онлайн-комунікації зокрема та способу життя загалом, можна говорити і про зміни щодо вимог до риторичної науки. Сьогодні, щоб ефективно донести свою думку, переконати аудиторію, недостатньо використовувати лише здобутки класичної риторики, а також неориторики. Це зумовлено надшвидким технологічним і технічним розвитком суспільства, переходом до цифрового способу існування. Тому варто проаналізувати, як змінюються тенденції щодо розуміння риторики як науки і якою вона постає в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідити проблематику «цифрової риторики» можна завдяки таким зарубіжним науковцям, як Річард Ленхем [1], Лаура Гурак, Джеймс Зеппен [2], Барбара Уорнік [3], Елізабет Лош [4; 5], Дуглас Еймен [6, 7], Кетлін Уелч, Анжела Агвайо [8] та ін.

Завдячуючи Р. Ленхему [1], ми можемо говорити про зародження самого терміна «цифрова риторика», що відкриває нові наукові дискусії в напрямку діджиталізації риторики. Проте згаданий автор розглядає цей термін як такий, що з'являється завдяки теорії літератури, а не з риторичного надбання, яке охоплює більше поле питань. Така особливість спонукає дослідити «цифрову

риторику» з точки погляду не літературознавства, а риторики як науки з її давньою історією.

Так, Д. Зеппен [2] продовжуючи цю тематику, наголошує на інтегрованості цифрової риторики, де необхідними є розробки для нових напрямків риторики досліджень. Вагомий внесок щодо визначення терміна «цифрова риторика» зробила дослідниця Е. Лош [4, 5]. Останню вважаємо однією з головних захисниць пріоритетності терміна «цифрова риторика» серед низки інших.

Д. Еймена [6, 7] можна вважати одним із найважливіших дослідників у галузі цифрової риторики, який починає з розгляду визначення цифрової риторики, занурюючись в історію риторики як науки, а також наголошує на важливості міждисциплінарного характеру дослідження.

Варто зазначити, що в українському науковому дискурсі проблематиці визначення, аналізу терміна «цифрова риторика», а також подальших теоретичних розробок, приділяється мало уваги. Така особливість й обумовлює актуальність для подальших теоретико-методологічних досліджень у цій царині.

Формулювання цілей. Мета статті полягає в дослідженні становлення поняття «цифрова риторика», а також в обґрунтуванні доречності виокремлення цифрової риторики як нового етапу в розвитку риторики як науки.

Виклад основного матеріалу. Технологічний розвиток суспільства, який відбувається надшвидкими темпами, став особливо помітним з початком XXI ст. Варто зазначити, що сьогодні ми спостерігаємо глибоку інтеграцію гаджетів і світової мережі в наше життя. Це стосується майже всіх сфер життєдіяльності людини. Деяким людям досить складно визначати межу між реальним і цифровим світом. Пандемія COVID-19 примусила людство ще більше зануритись у цифровий формат життя. Як наслідок, загострились чимало відповідних проблем. Наприклад, змінюється формат спілкування: все більше через особисті й професійні потреби люди вдаються до онлайн-комунікації. Відповідно до сказаного можна вести мову про необхідність зміни й парадигми в риториці, яка безпосередньо стосується комунікативних процесів.

Класична риторика й неориторика. У риториці до цього часу виділяють два головні етапи її розвитку: класичну риторику та неориторику, які не є запереченням одне одного, а гармонійно поєднуються в досягненні спільних цілей.

Так, свого часу класична риторика стала розвиватися завдяки бурхливому розвитку політичної культури в Давній Греції та Римі. Така необхідність виникла завдяки значному інтересу щодо формування витонченої думки заради прихильності народу. Таким чином, риторична практика того часу стосувала-

ся насамперед методів, завдяки яким ставала можливою побудова успішної переконуючої промови. Саме Арістотель указує на важливість цих трьох способів переконання, якими є логос, етос, патос [9, с. 34–35]. Останні й сьогодні не втрачають своєї значущості. Дійсно, при побудові успішної промови оратор може використовувати логічний аргумент (логос), емоційне звернення (патос), а також бути морально прийнятною особистістю (етос) для своєї аудиторії. І вся ця комунікація мала в той час загалом усний характер. Отже, тогочасна промова була реальним і «живим» словом як інструмент переконання. Арістотель, визначаючи «риторику як здатність винаходити можливі способи переконання відносно кожного даного предмета» [9, с. 34], наголошує на її особливому статусі. Останній полягає в тому, що оратор може і має право переконувати з будь-якої теми. Таким чином, про тогочасного оратора можна було сказати, що це людина, яка займалася переконуючим публічним виступом.

Класична риторика, як один із головних етапів у розвитку риторики, охоплює період до середини ХХ ст. За цей час від Античності до Нового часу риторика пройшла свій шлях піднесення й падіння. Саме тому стає нагальною необхідність зародження чогось нового, особливого, не схожого на ті здобутки, що дала нам класична риторика, проте й не знецінюючи їх. Таким новим подихом свіжого повітря стає праця Х. Перельмана й Л. Ольбрехтс-Тітеки «Нова риторика: трактат з аргументації» (1958) [10]. Ця фундаментальна робота започатковує новий етап розвитку риторики як науки, а саме «неориторику», або «нову риторику».

Неориторика – це використання більш сучасного підходу до розуміння риторики; це узагальнення не лише логічного надбання, а й лінгвістичного, поетичного, соціологічного, філософського тощо. Безпосередньо для авторів «Нової риторики: трактату з аргументації» написання цієї роботи стає необхідністю через неспроможність формальної логіки забезпечити зв'язок із реальними ситуаціями комунікативного процесу. А теорія аргументації, яку вони розробляли, стосувалася «вивчення дискурсивних прийомів, що дозволяють нам спонукати або посилювати прихильність тез, представлених на згоду розуму» [10, с. 4]. Таким чином, неориторика починає займатися дослідженням та класифікацією аргументів для широкого кола комунікативних процесів. «Теорія аргументації, задумана як нова риторика або діалектика, охоплює весь спектр дискурсу, який має на меті як переконання, так і доведення, звертаючись до будь-якої аудиторії, а також незалежно від теми» [11, с. 5].

Незважаючи на те, що новий історичний етап риторики називають «неориторикою», або «новою риторикою», Н. Колотілова вважає, що «більш до-

речним є термін “сучасна риторика”» [12, с. 161]. Це пов’язано з тим, що існує низка концепцій, які безпосередньо не стосуються теорії аргументації, наприклад, лінгвістична риторика групи μ тощо. Тому доречніше було б закріпити назву «неориторика» саме за концепцією теорії аргументації.

Необхідність зародження цифрової риторики. Проте, спостерігаючи за розвитком технологій, будучи учасником світу, який відкриває нам Інтернет, комунікуючи щоденно в соціальних мережах, існуючи з телефоном у руках, стає очевидною необхідність осучаснення вектора розвитку риторичної науки. Тому в цій статті пропонується розглянути й дослідити існування нового етапу для риторики як науки – «цифрової риторики» та безпосередньо зародження цього терміна.

Досліджуючи зародження терміна «цифрова риторика», варто звернути увагу на такі події. Уже більше тридцяти років термін «цифрова риторика» вживається в наукових дискурсах. У 1989 р. Р. Ленхем уперше виголосив його під час своєї лекції, а згодом застосував у власній книзі «Електронне слово: демократія, технології та мистецтво» [1].

Активного поширення термін «цифрова риторика» набув завдяки американським дослідникам Д. Еймену та Е. Лош. Так, у 2012 р. на сайті об’єднання «The Digital Rhetoric Collaborative» знаходимо тематичний блог Carnival 1 «What Does Digital Rhetoric Mean to Me», де представлено думки вищезгаданих, а також інших науковців стосовно цифрової риторики. Згодом, а саме в 2015 р., проводиться перший «The Indiana Digital Rhetoric Symposium» (IDRIS). Його метою було розглянути визначення цифрової риторики, її витоків, а також перспектив, які з нею пов’язані. У 2016 р. в науковому журналі «Enculturation», який присвячено дослідженням з риторики, писемності та культури, уже наявний спеціальний випуск під назвою «Perspectives and Definitions of Digital Rhetoric» [13].

Так, Р. Ленхем дав поштовх для створення дисциплінарної сфери цифрової риторики. Проте Д. Еймен у своїй роботі «Цифрова риторика: теорія, метод, практика» зазначає той факт, що автор у подальших своїх розвідках визначає «цифрову риторику», скоріше, як термін мистецтва. Останній бере початок більше з вивчення літератури, а не з теоретичних надбань риторики. Однак Р. Ленхем відкриває поле «<...> важливих зв’язків між постмодерною теорією, цифровим мистецтвом і класичною риторикою <...>» [6, с. 24].

Також варто звернути увагу на напрацювання Д. Зеппена та його статтю «Цифрова риторика: до інтегрованої теорії». В останній автор зазначає: «Концепція цифрової риторики є одночасно захопливою і тривожною» [2, с. 319]. Ця концепція відкриває двері до нових перспектив риторичних досліджень, які адаптуються до сьогоденного гібридного світу. Досліджуючи роботи своїх попередників, Д. Зеппен зосереджується на таких питаннях: функціо-

нування традиційних риторичних стратегій переконання у цифровому просторі; характеристики, можливості й обмеження нових цифрових медіа; формування цифрових ідентичностей та спільнот [2]. Так, Д. Зеппен демонструє міждисциплінарний характер цифрової риторики. Також вказує на можливість перетворення «старої риторики переконання» на «нову цифрову риторику». Остання орієнтована на самовираження, творчий потенціал, а також співпрацю для досягнення спільної мети. Зі статті науковця стає зрозумілим, що цифрова риторика для нього характеризується сукупністю та взаємодією різних елементів: «Цифрова риторика, таким чином, є сумішшю більш-менш дискретних компонентів, а не повною й інтегрованою теорією як такою. Ці дискретні компоненти, тим не менше, дають принаймні частковий план такої теорії, яка потенційно може сприяти розширенню сукупності риторичної теорії та критики, а також риторики науки та техніки, зокрема» [2, с. 323].

Д. Еймен [6] й Е. Лош [4] у своїх подальших розвідках орієнтуються саме на це визначення Д. Зеппена. Проте кожний із авторів робить свої вагомі внески щодо розуміння цифрової риторики.

Е. Лош у своїй роботі «Віртуальна політика» встановлює цифрову риторику як методологічну основу для її дослідження використання урядом США електронних комунікацій [7]. У «Віртуальній політиці» дослідниця демонструє багатогранність визначення «цифрової риторики», яке, здається, охоплює різноманітні сфери: «Умови нових цифрових жанрів, які використовуються для повсякденного дискурсу <...>. Публічна риторика, часто у формі політичних повідомлень від державних установ, яка представлена або записана за допомогою цифрових технологій <...>. Виникаюча наукова дисципліна, яка стосується риторичної інтерпретації комп'ютерно-генеруючих засобів масової інформації як об'єктів дослідження. Математичні теорії комунікації зі сфери інформатики <...>» [4, с. 47–48].

Оцінюючи пропозицію Е. Лош, Д. Еймен зазначає, що така класифікація цифрової риторики «являє собою найбільш детальне та всеосяжне визначення цифрової риторики в сучасній літературі» [6, с. 36]. Тому Д. Еймен пропонує вважати «Віртуальну політику» Е. Лош фундаментальною працею в дослідженні з цифрової риторики.

Проте не всі пункти схвалюються Д. Ейменом. Він піддає критиці останній пункт у визначенні «цифрової риторики» щодо математичної теорії комунікації. Пропонуючи саме таке формулювання, дослідниця (Е. Лош) аналізує шумову модель передачі інформації Шеннона – Уївера (the Shannon – Weaver model). Останню використовують як модель практики для технічного спілкування. Е. Лош пропонує застосовувати її як схему для пояснення риторичних взаємодій і втручання в будь-яку передачу інформації або повідомлень. До-

слідниця зазначає: «Як традиційна риторика, електронна комунікація опосередкована, вона подорожує через канали, вона спотворюється шумом, і повідомлення повинно бути перетворено в сигнали, щоб перейти від оратора до аудиторії» [4, с. 92]. Таким чином, останній пункт у визначенні цифрової риторики дослідниця формує на цінностях формальної математичної теорії. Критикуючи Е. Лош, Д. Еймен згадує Х. Перельмана та Л. Ольбрехтс-Тітеку (1958), які показали відсутність фактичного впливу формальної логіки та кількісної оцінки на риторичну сферу. Ідеться безпосередньо про практику риторичної аргументації. Такий самий аргумент щодо неспроможності формальної математичної теорії можна застосувати й до «цифрової риторики». Згадана модель технічної комунікації Шеннона – Уівера щодо прийнятності аналогії з риторичною комунікацією викликають сумніви в Д. Еймена. Адже ця модель розглядає комунікацію як таку, що має вигляд технологічної схеми для передачі інформації. Тут комунікатор не відіграє важливої ролі, а виступає лише посередником, який не впливає на зміст повідомлення. «З цього погляду немає потреби в риторичній, оскільки переконання не є частиною моделі» [6, с. 40]. У цьому значенні буде доречним згадати А. Агвайо, яка у своїй статті стосовно «цифрової риторики» стверджує: «<...> тіла, які натискають кнопки, мають значення» [8]. Згодом Е. Лош погодиться з критикою Д. Еймена, але також зауважить, що для неї «<...> «цифрова риторика» означає як риторичну про цифрове, так і риторичну, виражену цифровими платформами, інтерфейсами та кодом» [5]. Відповідно, розвиток у галузі програмного дослідження буде відігравати не останню роль щодо розуміння «цифрової риторики».

Спираючись на погляди своїх попередників щодо проблематики визначення цифрової риторики, а також аналізуючи їх, Д. Еймен пропонує своє розуміння цифрової риторики [6]. Зауваження Д. Зеппена стосовно «неінтегрованості» цифрової риторики стало відправною точкою для досліджень і прагнень Д. Еймена. Таким чином, дослідник намагається сформувати цілісну картину цифрової риторики з її теорією, методом і практикою. Як зазначає науковець: «Можливо, найпростіше термін “цифрова риторика” визначається як застосування риторичної теорії (як аналітичного методу або евристики для виробництва) до цифрових текстів та перформансів» [6, с. 12]. Тоді як А. Агвайо вважає запропоноване тлумачення терміна “цифрова риторика” проблематичним. Адже воно концентрується просто на введенні «<...> риторичної теорії в тексти, не визнаючи конкретних історій та ідентифікованих теорій цифрових медіа, що видається насамперед використанням цифрової культури для обслуговування риторичної теорії» [8]. Тому важливо звертати увагу й на надбання таких дисциплін, як кіно, медіа, мистецтво, дизайн, інформатика та ін., задля інтегрування риторичної теорії.

Варто додати, що Д. Еймен пропонує використовувати в цифровій риторичі будь-які риторичні теорії, методи як класичної, так і сучасної риторики. Важливо усвідомлювати користь від застосування здобутків інших суміжних дисциплін, що здатні позитивно впливати на досягнення необхідних цілей. Такий підхід щодо застосування різноманіття методів у цифровій риторичі можна вважати відповіддю на критику А. Агвайо стосовно проблематичності визначення цифрової риторики вищезгаданим науковцем.

Також слід звернутися до поглядів Я. Богоста, який займається розробленням процедурної риторики. Він хоча й позитивно, але дещо скептично ставиться до загальної концепції «цифрової риторики». Науковець звертає увагу на абстрагування цифрових риторів від комп'ютера як важливого аспекту, зосереджуючись лише на графічному й текстовому змісті інформації. Аналізуючи концепції Б. Уорнік і Р. Ленхема, Я. Богост вказує на те, що їхні пропозиції зосереджено на перегляді існуючих культурних практик, а комп'ютер відходить на другий план. «Не вистачає цифрової риторики, яка стосується унікальних властивостей обчислень, таких як процедурність, для створення нової риторичної практики» [14, с. 26].

Стосовно цього питання цікавими здаються роздуми Е. Лош, яка вказує на двояку проблему щодо цифрової риторики. З одного боку, дослідники цифрового дискурсу зосереджуються виключно на технологічному рівні, акцентуючи увагу на механічних реакціях комп'ютера. Відповідно, не звертаючи належної уваги на надбання риторичної теорії загалом. З іншого боку, фахівці забувають про «<...> епістемологічні наслідки сучасної інформатики для мережевих цифрових комунікацій <...>» [4, с. 47]. Узагальнюючи свою думку, Е. Лош зазначає: «<...> у стандартній моделі цифрової риторики теорія літератури застосовується до технологічних явищ, не враховуючи, як технологічні теорії можуть навпаки висвітлювати тексти нових медіа» [4, с. 47]. Як бачимо, саме такою виглядає позиція Я. Богоста стосовно концепції «цифрової риторики», якій не вистачає унікальної властивості комп'ютера – процедурності [14]. У подальшому Я. Богост й Е. Лош разом співпрацюють над цією проблематикою.

Звернімо увагу ще на одне впливове визначення «цифрової риторики», яке знаходимо на сайті College Composition and Communication, де публікуються роботи з галузі риторики та вивчення композиції. Запропоноване визначення ґрунтується на дослідженнях науковців з цифрової риторики, таких як Д. Зеппен [2], Л. Гурак, К. Уелч та ін.: «Цифрова риторика – це новий напрямок дослідження та практики адаптації принципів риторики для світу, де ми пишемо на екрані так само, як і на сторінці, де ми пишемо читачам за пів світу, яких ніколи не зустрічали, хто цілком може відписатися нам і переписуватися з нами» [15].

Дискусії щодо терміна «цифрова риторика». У науковому дискурсі велися обговорення відносно й самого терміна, який був би доречним для позначення нового етапу в риторичі. Які саме це були терміни? Залежно від того, де дослідники бачили межі для того, що ми називаємо «цифровою риторикою», і видозмінювався сам термін. Можемо зустріти такі терміни: «цифрова риторика» (риторика технологій), «технориторика» (для вивчення технологічних середовищ), «мережева риторика» (для соціальних медіа тощо), «електрична риторика», «процедурна риторика», «обчислювальна риторика», «онлайн-риторика». Наприклад, Е. Лош стосовно питання щодо вживання терміна «цифрова риторика» намагалася захистити його перед тими, хто вважав недоречним вживання слова «цифровий» до всього можливого. Наприклад, Я. Богост пропонував застосовувати такі терміни, як «процедурна риторика» або «риторика та обчислення» [5]. Проте більш вживаним на сьогодні видається саме термін «цифрова риторика», який і пропонувалося до розгляду в цій статті.

Таким чином, сьогодні для ефективної комунікації в гібридному світі нам уже недостатньо користуватися здобутками як класичної риторики, так і неориторики. Зростаючі вимоги до успішного переконання за умов діджиталізованої комунікації, змушують риторіку до подальшого розвитку та опанування нових наукових напрямків. Таким новим етапом може бути «цифрова риторика», яка розширює свої горизонти впливу в умовах онлайн-комунікації. Тому ми вважаємо досить перспективним й актуальним подальше розроблення «цифрової риторики» як нового етапу риторики як науки, а також розгляд її теоретичних і практичних основ. Також актуальність подальших розвідок у сфері цифрової риторики зумовлена необхідністю прилаштування всього світу до умов дистанційного «життя».

Висновки. Зважаючи на проведені дослідження, необхідним є виділення таких важливих положень стосовно діджиталізації риторики в XXI столітті:

1) історія поняття цифрової риторики починається завдяки введенню терміна «цифрова риторика» Р. Ленхемом у 1989 р.; це дало поштовх для досліджень нових можливостей риторики як науки;

2) найбільш важливими дослідженнями в питанні визначення «цифрової риторики» можна вважати праці Д. Зеппена, Д. Еймена, Е. Лош, Я. Богоста;

3) цифрова риторика може стати інтегрованою дисципліною, якщо буде враховано її міждисциплінарний характер і застосовано різноманітні методи дослідження;

4) незважаючи на той факт, що термін «цифрова риторика» вже деякий час вживається в наукових дискурсах, робота над його чітким визначенням ще ведеться; проте більшість досліджень вказують на те, що «цифрова риторика» постає новим етапом дослідження та практики адаптації риторичних прин-

ципів до реалій сьогодення; тому вважається доречним та актуальним запропонувати такий новий етап у риторичі, як «цифрова риторика» поряд із «класичною риторикою» та «неориторикою»;

5) цифрова риторика як новий етап риторики як науки відкриває нові можливості комунікації; перевагою цифрової риторики стає розширення аудиторії, яка не знає територіальних та часових меж.

Таким чином, питання щодо визначення «цифрової риторики» як поняття, нового етапу риторичної науки, а також методів дослідження тощо залишаються відкритими, що вважається досить перспективним і актуальним для подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lanham R. *The Electronic Word: Democracy, Technology, and the Arts*. Chicago : University of Chicago Press, 1993. 302 p.
2. Zappen J. P. Digital rhetoric: Toward an integrated theory. *Technical Communication Quarterly*. 2005. 14 (3). P. 319–325. DOI: https://doi.org/10.1207/s15427625tcq1403_10.
3. Warnick B. *Rhetoric Online: Persuasion and Politics on the World Wide Web*. New York : Peter Lang, 2007. 160 p.
4. Losh E. *Virtualpolitik: An Electronic History of Government Media-Making in a Time of War, Scandal, Disaster, Miscommunication, and Mistakes*. Cambridge, MA : MIT Press, 2009. 432 p.
5. Losh E. Defining Digital Rhetoric with 20–20 Hindsight. *Digital Rhetoric Collaborative*. 2012. URL: <https://www.digitalrhetoriccollaborative.org/2012/06/25/defining-digital-rhetoric-with-20-20-hindsight/> (дата звернення: 28.07.2021).
6. Eyman D. *Digital Rhetoric: Theory, Method, Practice*. MI : University of Michigan Press, 2015. 173 p. DOI: <https://doi.org/10.3998/dh.13030181.0001.001>.
7. Eyman D. Looking Back and Looking Forward: Digital Rhetoric as Evolving Field. *Enculturation*. 2016. Issue 23. URL: <http://enculturation.net/looking-back-and-looking-forward> (дата звернення: 27.07.2021).
8. Aguayo A. J. The Bodies That Push the Buttons Matter: Vernacular Digital Rhetoric as a form of Communicative Agency. *Enculturation*. 2016. Issue 23. URL: <http://enculturation.net/the-bodies-that-push-the-buttons-matter> (дата звернення: 27.07.2021).
9. Аристотель. *Поэтика. Риторика*. Киев : Издательский союз «Андронум», 2020. 152 с.
10. Perelman Ch. and Olbrechts-Tyteca L. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. (J. Wilkinson and P. Weaver Trans.) Notre Dame: University of Notre Dame Press (original work published in 1958), 1969. 566 p.
11. Perelman Ch. *The realm of rhetoric* (W. Klubank, Trans.). Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1982. 185 p.

12. Колотілова Н. А. Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія. Київ: ЦУЛ, 2019. 272 с.
13. Perspectives and Definitions of Digital Rhetoric. *Enculturation*. 2016. Issue 23. URL: <http://enculturation.net/23> (дата звернення: 27.07.2021).
14. Bogost I. *Persuasive Games: The Expressive Power of Videogames*. Cambridge, MA: MIT Press, 2007. 464 p.
15. Digital Rhetoric. *College Composition and Communication*. URL: <https://prod-ncte-cdn.azureedge.net/nctefiles/resources/journals/coc/0644-jun2013/coc0644posterdigital.pdf> (дата звернення: 01.08.2021).

REFERENCES

1. Lanham, R. (1993). *The Electronic Word: Democracy, Technology, and the Arts*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Zappen, J. P. (2005). Digital rhetoric: Toward an integrated theory. *Technical Communication Quarterly*, 14(3), 319–325. DOI: https://doi.org/10.1207/s15427625tcq1403_10.
3. Warnick, B. (2007). *Rhetoric Online: Persuasion and Politics on the World Wide Web*. New York: Peter Lang.
4. Losh, E. (2009). *Virtualpolitik: An Electronic History of Government Media-Making in a Time of War, Scandal, Disaster, Miscommunication, and Mistakes*. Cambridge, MA: MIT Press.
5. Losh, E. (2012). Defining Digital Rhetoric with 20–20 Hindsight. *Digital Rhetoric Collaborative*. URL: <https://www.digitalrhetoriccollaborative.org/2012/06/25/defining-digital-rhetoric-with-20-20-hindsight/>.
6. Eyman, D. (2015). *Digital Rhetoric: Theory, Method, Practice*. MI: University of Michigan Press. DOI: <https://doi.org/10.3998/dh.13030181.0001.001>.
7. Eyman, D. (2016). Looking Back and Looking Forward: Digital Rhetoric as Evolving Field. *Enculturation*, issue 23. URL: <http://enculturation.net/looking-back-and-looking-forward>.
8. Aguayo, A. J. (2016). The Bodies That Push the Buttons Matter: Vernacular Digital Rhetoric as a form of Communicative Agency. *Enculturation*, issue 23. URL: <http://enculturation.net/the-bodies-that-push-the-buttons-matter>.
9. Aristotel' (2020). *Pojetika. Ritorika*. Kiev: Izdatel'skij sojuz «Andronum» [in Russian].
10. Perelman, Ch. and Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. (J. Wilkinson and P. Weaver Trans.) Notre Dame: University of Notre Dame Press (original work published in 1958).
11. Perelman, Ch. (1982). *The realm of rhetoric* (W. Klubank, Trans.). Notre Dame: University of Notre Dame Press.
12. Kolotilova, N. A. (2019). *Logika i rytoryka: retrospektyva vzajemozv'jazku: monografija*. Kyi'v: CUL [in Ukrainian].

13. Perspectives and Definitions of Digital Rhetoric. (2016). *Enculturation, issue 23*. URL: <http://enculturation.net/23>.
14. Bogost, I. (2007). *Persuasive Games: The Expressive Power of Videogames*. Cambridge, MA: MIT Press.
15. Digital Rhetoric. *College Composition and Communication*. URL: <https://prod-ncte-cdn.azureedge.net/nctefiles/resources/journals/ccc/0644-jun2013/ccc0644posterdigital.pdf>.

Баулина Таміла Ельхановна, кандидат філософських наук,
доцент кафедри логіки, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

ДИДЖИТАЛИЗАЦІЯ РИТОРИКИ В ХХІ В.

В статті досліджується сутність і основні підходи к трактуванню поняття «цифрова риторика» в сучасності, характеризується досить тісним поєднанням реального і цифрового світів. Пропонується поряд з такими загальноприйнятими етапами розвитку риторики, як класична риторика і неориторика, виділити ще один новий етап – цифрову риторіку. Необхідність виділення такого етапу пояснюється загальними тенденціями змін комунікативної практики в сучасності.

Ключові слова: риторика, оратор, класична риторика, неориторика, цифрова риторика.

Baulina Tamila Elkhanivna, PhD in Philosophy,
Associate Professor at the Department of Logic,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

DIGITALIZATION OF RHETORIC IN XXI CENTURY

The article examines the essence and basic approaches to the interpretation of the concept of «digital rhetoric» in modern times, which is characterized by an extremely close combination of real and digital worlds. It is proposed to highlight another new stage – digital rhetoric, along with such generally accepted stages of rhetoric development as classical rhetoric and neorhetoric. The need to single out such the stage is explained by the general trends of changing communicative practice today.

Keywords: rhetoric, orator, classical rhetoric, neorhetoric, digital rhetoric.

